

Autorizirani podaci
o božanstvima i svetim
osobama

Divinities and Sacred Persons
in Authority Files

Ana Vukadin

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
avukadin@nsk.hr

UDK: 025.31:004.774.2

Vrsta rada: Pregledni rad

Poslano: 13.3.2015.

Primljeno: 19.7.2015.

Sažetak

Imena božanstava i svetih osoba kategorizirana su u bazama autoriziranih podataka ponekad kao imena osoba, a ponekad kao nazivi općih pojmova, kao što pokazuje istraživanje provedeno u Virtualnoj međunarodnoj datoteci autoriziranih podataka (Virtual International Authority File, VIAF). Ta nedosljednost, koja utječe i na funkcionalnost podataka, proizlazi iz tradicionalne razdvojenosti normativnog nadzora nad imenima i predmetima, ali također i iz složenih kulturnih okolnosti. U radu je kratko prikazano kako se imenima nadnaravnih bića pristupalo u povijesti bibliografske organizacije. Kako bi se ocrtao širi kulturni kontekst teme, načinjena je usporedba sa sličnim izazovima u leksikografiji. Rad se potom osvrće na standarde semantičkog *weba*, koji pružaju mogućnost semantičke interoperabilnosti i normativnog nadzora na globalnoj razini uz istodobno zadržavanje lokalnih i kulturnih posebnosti, poput onih koje se odnose na poimanje nadnaravnoga.

Ključne riječi: normativni nadzor, božanstva, svete osobe, VIAF, semantički *web*

Summary

Names of divinities and sacred persons are categorized inconsistently in authority files either as names of persons or topical subjects, as shown in the study presented in the paper. This inconsistency, which affects the functionality of data, is supported not only by the traditional separation of name and subject authority control, but also by more complex cultural circumstances. The approach to names of supernatural and imaginary beings in the history of bibliographic organization is briefly presented. In order to place the subject in a broader cultural context, it is compared to the similar challenges in lexicography. The paper then discusses the role of the Semantic Web standards in providing the semantic interoperability and efficient authority control at the global level, while preserving local and cultural specificities such as the concept of the supernatural.

Key words: authority control, divinities, sacred persons, VIAF, Semantic Web

Uvod

Normativni nadzor je jedan od najvažnijih aspekata univerzalne bibliografske kontrole.¹ Kako bi se pojednostavio postupak katalogiziranja, smanjili troškovi i omogućila razmjena podataka među knjižnicama, bilo je nužno provesti ne samo standardizaciju opisa bibliografske jedinice već i ujednačavanje odrednica koje su služile identifikaciji, okupljanju i pristupu građi u knjižničnim katalozima i bibliografijama. Načelo jedne i jedinstvene odrednice predviđalo je da bibliografski entitet treba predstaviti jednim usvojenim nazivom, ustanovljenim u bibliografskom središtu zemlje njegova porijekla, a u tom će ga obliku preuzimati katalozi i bibliografije drugih središta u sklopu međunarodne razmjene bibliografskih podataka.

Zahtjevi za standardizacijom proširili su se s vremenom od odrednica za imenovane entitete, poput imena autora, na odrednice koje služe izražavanju predmeta djela. Međutim zbog očitih posebnosti predmetnih podataka, koji su podložniji društvenim, kulturnim i jezičnim okolnostima, naponi u njihovoj standardizaciji znatno su zaostajali za standardizacijom deskriptivnih podataka. Tako se nadzor nad autoriziranim podacima razvio u dva usporedna, ali odvojena pravca, utemeljena prije svega na tipu odrednice (ime vs. predmet), kao što pokazuju i smjernice Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i institucija (International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA) iz 1980-ih i 1990-ih godina.² Dva aspekta zadaće knjižničnog kataloga, pružanje informacija o formalnom i konceptualnom sadržaju građe, razvila su vlastite tradicije, što nije doprinijelo okupljanju i povezivanju informacija.³

1 Temeljna načela Univerzalne bibliografske kontrole, usvojena 1961. na Međunarodnoj konferenciji o kataložnim načelima u Parizu (tzv. Pariška načela), vidi u: Statement of principles : adopted at the International confrence on cataloguing principles, Paris, October, 1961 / annotated edition with commentary and examples by Eva Verona. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1971. Proširena i osuvremenjena načela vidi u: Izjava o međunarodnim kataložnim načelima. 2009.[2015-02-20]. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf

2 Usp. Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1990. Str. 21. Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999. Str. 7.

3 Usp. Cordeiro Maria Ines. From library authority control to network authoritative metadata sources. // Subject retrieval in a networked environment : proceedings of the IFLA satellite meeting held in Dublin, OH, 14-16 August 2001 and sponsored by the IFLA Classification and indexing section, the IFLA Information technology section and OCLC / edited by I. C. McIlwaine. München, K. G. Saur, 2003. Str. 133.

S razvojem digitalnih tehnologija i interneta te posljedičnim promjenama u tehnološkim aspektima organizacije i pretraživanja informacija, otvorile su se nove mogućnosti poput povezivanja podataka u katalogu s izvorima izvan kataloga ili prilagodbe informacijskom ponašanju određenih zajednica korisnika, u kojima bi upravo autorizirani podaci trebali imati ključnu ulogu.⁴ Također je prepoznata podudarnost koncepta autoriziranih podataka s preduvjetima uspostave semantičke funkcije *weba*, poput označivanja informacijskih izvora jedinstvenim identifikatorima (Uniform Resource Identifier, URI).⁵ S druge strane, sam koncept autoriziranih podataka doživio je određene promjene u novom informacijskom okruženju. Prvo, s obzirom na logiku i sintaksu podatkovnih shema namijenjenih semantičkoj organizaciji na *webu*, postao je upitan koncept odvojenog normativnog nadzora nad predmetnim i deskriptivnim podacima. Drugo, normativni nadzor više se ne temelji na jedinstvenom leksičkom obliku odrednice, što se već i ranije prepoznalo kao nepraktično, već se može provoditi neovisno o jeziku, npr. algoritamskim uspoređivanjem i pridruživanjem ekvivalentnih oblika te njihovim povezivanjem pomoću identifikatora, što pokazuje primjer Virtualne međunarodne datoteke autoriziranih podataka (Virtual international authority file, VIAF). Stoga je i termin 'odrednica' u Izjavi o međunarodnim kataložnim načelima (2009.) zamijenjen 'nadziranom pristupnicom'.⁶ Na taj način korisnicima bi trebalo biti omogućeno pronalaženje informacija bez obzira na jezik, pismo ili oblik riječi koji koriste u pretraživanju. Drugim riječima, u umreženom okruženju, jezične i općenito kulturne posebnosti određenih zajednica ne bi trebale biti prepreka učinkovitom normativnom nadzoru. U većoj mjeri nego ranije postala je očita dvojna, lokalna i globalna funkcija autoriziranih podataka.

Akumuliranje i stapanje autoriziranih podataka u međunarodnoj bazi poput VIAF-a učinilo je transparentnim 'stanje tranzicije' između postupaka bibliografske organizacije koji su se uvriježili tijekom protekloga stoljeća i njihove prilagodbe novim zahtjevima. Takvo stanje uvelike proizlazi iz spomenute dvojne tradicije katalogiziranja, koja se temelji na ulozi podata-

4 Usp. Tillett, Barbara. Authority control : state of the art and new perspectives.//Cataloguing & classification quarterly 38(3/4), 2004, 24, 28.

5 Usp. Architecture of the World Wide Web, Volume one. 2004. [2015-03-05]. Dostupno na:<http://www.w3.org/TR/webarch/>

6 Izjava o međunarodnim kataložnim načelima. Str. 12, 14.

ka (deskriptivni i predmetni). No treba imati na umu da je i katalogizacijska praksa dio širega kulturnog konteksta koji uvjetuje definiciju i opseg nekog entiteta, npr. autora ili osobe. Premda su mehanizmi djelovanja kulturnih okolnosti vrlo složeni i nadilaze temu ovog rada, neki njihovi aspekti prikazat će se na primjeru pristupa imenima božanstava i svetih osoba u bibliografskoj organizaciji. S obzirom da se božanstva i svete osobe nalaze već po sebi na određenom konceptualnom razmeđu (između stvarnog i nadstvarnog svijeta), njihov primjer omogućuje dobar uvid u raznolikost i kulturnu uvjetovanost bibliografskih praksi.

Nadnaravna i imaginarna bića u bibliografskoj organizaciji

Premda se deskriptivna katalogizacija naizgled bavi isključivo identifikacijom i opisom entiteta koji postoje ili su postojali u fizičkom svijetu (autori, nakladnici, nakladnički proizvodi itd.), to nije sasvim tako. Božanstva i svete osobe tek su dio šire skupine nadnaravnih i apstraktnih bića koja su imenovana i opisivana u knjižničnim katalozima. Povijest katalogizacijskih pravila obilježena je primjerice pitanjem višestrukog bibliografskog identiteta autora, kao posljedica uvriježene prakse da neki autori objavljuju pod različitim imenima (klasičan je primjer Lewisa Carrolla, po struci matematičara, koji je stručne radove objavljivao pod svojim pravim imenom Charles Lutwidge Dodgson).⁷ Portugalski književnik Fernando Pessoa imao je sedamdesetak različitih persona koje su imale vlastite osobine ličnosti, biografije, stil pisanja itd., a neke od njih bile su i u međusobnim odnosima (npr. učitelj-učenik, pisac-kritičar). Jednostavnost objavljivanja na mreži pod različitim *online* identitetima pridonosi aktualnosti ovog pitanja. Različiti pravilnici za katalogizaciju različito su postupali s personama autora, uključujući i pravilnike nastale tijekom protekloga desetljeća kao izravan ishod FR-obitelji modela: Regole italiane di catalogazione (REICAT)

⁷ Sažetak problematike višestrukog bibliografskog identiteta i pregled različitih rješenja vidi u: Buizza, Pino; Guerrini, Mauro. Author and title access point control : on the way national bibliographic agencies face the issue forty years after the Paris Principles. // IFLA cataloguing principles : steps forward an international cataloguing code 5: report from the 5th IFLA Meeting of experts on an international cataloguing code, Pretoria, South Africa, 2007 / edited by Barbara B. Tillett... [et al.]. München : K.G. Saur, 2008. Str. 284-288.

ne poznaju višestruke bibliografske identitete, dok ih Resource Description & Access (RDA) razlikuje.⁸

Fiktivni identiteti autora ne predstavljaju jedini prodor apstraktnog svijeta u katalogizaciju. Nancy M. Babb dala je iscrpan prikaz odnosa angloameričke tradicije katalogiziranja prema tzv. 'literaturi medija' (mediumistic literature), odnosno djelima u kojima se autor predstavlja kao medij koji prenosi poruke duha ili nadnaravnog bića.⁹ Popularnost zapisivanja i objavljivanja komunikacije s onostranim bićima, kao i odnos knjižnične katalogizacije prema takvim pothvatima, obilježeni su kulturnim kontekstom vremena u kojemu nastaju, od popularnosti spiritizma krajem 19. stoljeća do opsežne literature pokreta *New Age*. Prema pravilima drugog izdanja Anglo-american cataloging rules (AACR2), koja su prenesena i u RDA, za onostrana bića kao autore izrađuju se zasebne pristupnice s kvalifikatorom Spirit.¹⁰ Među takvim pristupnicama nalaze se navodni drevni duhovi (s imenima poput Seth, Ramtha, Aetherius, Emmanuel), duhovi brojnih poznatih osoba (Michael Faraday, Mark Twain, Arthur Conan Doyle, Winston Churchill, Vladimir Ilić Lenjin, Pablo Picasso, Jerry Garcia, princeza Diana od Walesa i dr.), kao i duhovi neimenovanih članova obitelji medija (Mom).¹¹

Nadalje, niz proizvoda postmoderne popularne kulture obilježen je 'alternativnom stvarnošću', stapanjem realnog i virtualnog u rasponu od tehnološki sve naprednijih videoigara do transmedijskog pripovijedanja koje kao jednu od platformi koristi stvarni svijet. U tom kontekstu treba promatrati širenje fenomena virtualnih autora (primjerice animirana glazbena pop-grupa Gorillaz), koji može rezultirati izuzetno složenim odnosima: primjerice glazbena grupa Dethklok iz crtane televizijske serije 'Metalocalypse' objavljuje albume koji doživljavaju velik uspjeh te dovode do formiranja prave grupe, koja pod istim imenom izvodi glazbu s albuma na turnejama, a među članovima grupe su i autori televizijske serije, koji ujed-

8 Regole italiane di catalogazione : REICAT. Roma :Istituto centrale per il catalogo unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche, 2009. Str. 412-413.; RDA Toolkit [2015-02-28]. Dostupno na: <http://access.rdatoolkit.org>

9 Babb, Nancy M. Cataloging spirits and the spirit of cataloging. // *Cataloging & classification quarterly* 40(2), 2005, 89-122.

10 Babb, Nancy M. Cataloging spirits and the spirit of cataloging. // *Cataloging & classification quarterly* 40(2), 2005, 110-111.; RDA Toolkit.

11 Library of Congress Authorities [2015-02-27]. Dostupno na: <http://authorities.loc.gov>

no posuđuju glas pojedinim likovima. Fenomen virtualnih autora može navesti i na posve novo promišljanje intelektualne odgovornosti za djelo: Hatsune Miku japanska je virtualna pop-zvijezda koja na koncertima nastupa kao hologramska projekcija, a njezin glas proizveden je korištenjem računalne aplikacije na temelju uzoraka glasa 'prave' pjevačice Saki Fujita.

Navedeni fenomeni potaknuli su pitanja treba li virtualne, imaginarne i nadnaravne autore uključiti u knjižnične kataloge i bibliografije te kako odabrati i oblikovati pristupnice. Nešto drukčija vrsta izazova javila se sa širenjem normativnog nadzora nad imenima na predmetne podatke, uključujući fiktivne, božanske i mitološke osobe koje mogu biti predmetom djela. Godine 1999. IFLA je objavila dokument 'Principles underlying subject heading languages', ishod nastojanja da se standardiziraju načela predmetnih sustava i olakša razmjena predmetnih podataka. Dokument donosi jedanaest temeljnih načela izrade i primjene predmetnih sustava, a paradigma univerzalne bibliografske kontrole posebno je iskazana u dvama načelima: načelu jedne i jedinstvene odrednice i načelu imenovanja. Prvo načelo zahtijeva da svaki predmet bude predstavljen jednim autoriziranim leksičkim oblikom, a drugo načelo glasi da imena osoba, mjesta i korporativnih tijela te naslovi djela u predmetnom sustavu moraju biti oblikovani prema pravilima koja vrijede za autorske i naslovne odrednice u deskriptivnoj katalogizaciji.¹² S obzirom na to da mnogi pravilnici za katalogizaciju koji su tada bili u upotrebi nisu uključivali fiktivne ili nadnaravne osobe, takve odrednice oblikovale su se u skladu s kataložnim pravilima (npr. korištenjem inverznog oblika imena), ali su se u bazama podataka kodirale kao opći pojmovi.¹³ To ne znači samo da su se drukčije kodirale u računalnom formatu već i da su u sindetskoj strukturi kataloga sudjelovale u drukčijim mrežama odnosa, o čemu će biti više riječi kasnije.

12 Principles underlying subject heading languages (SHLs) / edited by Maria Ines Lopes and Julianne Beall. München : K. G. Saur, 1999. Str. 2. Do sukoba tih dvaju načela dolazi kod autoriziranja podataka koji se temelje na bibliografskom identitetu: kod djela o Lewisu Carrollu, koje od njegovih imena odabrati kao pristupnicu u predmetnoj oznaci?

13 Tip odrednice 'opći pojam', koji bi trebao obuhvatiti sve neimenovane predmetne podatke, prvi put se javlja 1991. u priručniku za izradu preglednih (autoriziranih) zapisa u računalnom formatu UNIMARC/Authorities. Hrvatski je prijevod objavljen 2004. na temelju drugog, prerađenog i proširenog izdanja izvornika. Usp. Priručnik za UNIMARC : format za pregledne zapise. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 111-112.

Autorizirani podaci o božanstvima i svetim osobama u knjižničnim katalozima

Istraživanje čiji je cilj bio utvrditi dosljednost autoriziranih podataka koji se odnose na božanstva i svete osobe provedeno je u VIAF-u. VIAF je međunarodna baza podataka i mrežni servis pod ravnanjem ustanove Online Computer Library Center (OCLC), koji uspoređuje, pridružuje i povezuje autorizirane podatke, kao i njima pripadajuće bibliografske zapise iz različitih bibliografskih središta.¹⁴ Rezultat je *cluster*-zapis koji sadrži različite inačice imena, bez odabira jedinstvenog usvojenog oblika. Pristup bibliografskim podacima omogućen je preko svih inačica imena, ne samo na *webu* već i u sustavima pojedinih knjižnica sudionica. Svrha je projekta smanjiti troškove i povećati globalnu učinkovitost normativnog nadzora, a jedan je od ciljeva i stvaranje blokova za izgradnju semantičkog *weba*, što se postiže npr. nadziranjem inačica imena pomoću jedinstvenog identifikacijskog broja zapisa. Osim različitih oblika imena, svaki zapis prema potrebi sadrži i niz asocijativnih ili hijerarhijskih veza koje subjekt zapisa stavljaju u odnos s drugim podacima iz VIAF-ove baze: osobama, mjestima, korporativnim tijelima itd.

Istraživanje je trebalo pokazati smatraju li se božanstva i svete osobe pretežno osobama ili općim pojmovima, što je vidljivo iz oznake polja u formatima MARC 21 i UNIMARC, te po mogućnosti prepoznati i objasniti obrazac takve kategorizacije.¹⁵ Odabrane su četiri religije: grčko-rimska i slavenska religija, kršćanstvo i hinduizam. Ne ulazeći u razlike među navedenim religijama, iz svake od njih odabrane su po tri osobe koje se smatraju božanstvima ili sadrže božanski, odnosno svetački aspekt: u kršćanstvu Isus Krist, Djevica Marija i sveta Marija Magdalena; u grčko-rimskoj religiji Atena, Afrodita i Bakho (Dioniz); u hinduizmu Rama, Krsna i Kali; u slavenskoj mitologiji Perun (Porin), Veles i Jarilo. Kriterij odabira bila je procjena učestalosti pojavljivanja u literaturi (najčešće s područja religije, arheologije, antropologije i povijesti umjetnosti), a time i vjerojatnost postojanja imena

14 Izvorno je VIAF pokrenut kao udruženi projekt Kongresne knjižnice, OCLC-a i nacionalnih knjižnica Njemačke i Francuske. Danas njime upravlja OCLC, dok u radu servisa sudjeluju 34 bibliografska središta, uključujući i Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu. Vidi: VIAF [2015-02-20]. Dostupno na: <http://viaf.org>

15 Osobe su kodirane oznakom polja 100 u formatu MARC 21 ili 200 u UNIMARC-u. Opći pojmovi kodirani su oznakom polja 150 u MARC 21 ili 250 u UNIMARC-u.

u knjižničnim bazama podataka i katalogizima. Odabrano je, nadalje, šest knjižnica koje kao bibliografska središta sudjeluju u VIAF-u: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Kongresna knjižnica (Library of Congress), Francuska nacionalna knjižnica (Bibliothèque nationale de France), Njemačka nacionalna knjižnica (Deutsche Nationalbibliothek), Češka nacionalna knjižnica (Národní knihovna České republiky) i Nacionalna knjižnica Izraela (תימואלההיירפסה).¹⁶

U VIAF-u su autorizirani podaci o božanskim i mitološkim osobama prisutni u onoj mjeri u kojoj postoje u lokalnim bazama autoriziranih podataka imena, s obzirom da VIAF (još) ne sadrži predmetne podatke. Stoga se, ako neko od navedenih imena nije pronađeno u VIAF-u, pristupilo pretraživanju *online* kataloga i baza autoriziranih podataka knjižnica kako bi se utvrdilo postoji li ondje ime kao predmetni podatak (pojam). U nekim slučajevima nisu pronađeni nikakvi podaci, što vjerojatno znači da knjižnica ne posjeduje građu o tom predmetu. Rezultati istraživanja prikazani su u tablicama (sl. 1).

Usporedba rezultata pokazuje da se imenima božanstava i svetih osoba u knjižničnim bazama autoriziranih podataka pristupa različito. Jedno od objašnjenja treba potražiti u povijesti razvoja predmetnih sustava i baza autoriziranih podataka imena, koji su, kako je spomenuto, često tekli neovisno i usporedno. Pokušaj ujednačenog pristupa imenovanim entitetima, npr. u dokumentu 'Principles underlying subject heading languages', rezultirao je raznolikom praksom zbog nekoliko razloga. Prvi je razlog nedostatak odgovarajućih pravila u pravilnicima za katalogizaciju, u konkretnom slučaju za oblikovanje odrednica za božanstva i svete osobe, zbog čega se one načelno nisu smatrale dijelom baza autoriziranih podataka imena. Raznolik pristup grčko-rimskim božanstvima u Kongresnoj knjižnici, primjerice, posljedica je promjena izazvanih uvođenjem pravilnika RDA koji obuhvaća odrednice za božanske i mitološke osobe, dok ih AACR2 nije obuhvaćao.¹⁷ Drugi je razlog različitost predmetnih sustava. Primjerice dok su u većini *online* knjižničnih kataloga – doduše, uglavnom u pretraživanju, ne i u sustavu pohrane podataka – baze autoriziranih podataka

16 Kongresna knjižnica ovdje zapravo obuhvaća niz knjižnica koje sudjeluju u programu kooperativne katalogizacije Name Authority Cooperative Program (NACO), uključujući Britansku knjižnicu (British Library) i nacionalne knjižnice Škotske, Walesa, Novog Zelanda, Meksika i Južnoafričke Republike.

17 RDA Toolkit.

imena i predmeta razdvojene, pri čemu su pristupnice za božanstva i svete osobe svrstane ili u jednu ili u drugu, predmetni sustav Répertoire d'autorité-matière encyclopédique et alphabétique unifié (RAMEAU), koji se koristi u frankofonim knjižnicama, omogućava da takve odrednice pripadaju predmetnom sustavu, ali se kodiraju kao imena osoba.

	NSK	LC	BNF	DNB	NKČ	NLI
Isus Krist	osoba	osoba	osoba (RAMEAU)	osoba	osoba	osoba
Djevica Marija	osoba	osoba	osoba (RAMEAU)	osoba	osoba	osoba
Sv. Marija Magdalena	osoba	osoba	osoba (RAMEAU)	osoba	osoba	osoba

Atena	-	pojam	osoba (RAMEAU)	osoba	-	pojam
Afrodita	pojam	osoba	osoba (RAMEAU)	osoba	pojam	pojam
Dioniz	pojam	osoba	osoba (RAMEAU)	osoba	pojam	pojam

Rama	-	pojam	osoba (RAMEAU)	osoba	pojam	pojam
Krsna	-	pojam	osoba (RAMEAU)	osoba	pojam	pojam
Kali	pojam	pojam	osoba (RAMEAU)	osoba	-	pojam

Perun (Porin)	pojam	pojam	-	osoba	pojam	-
Veles	-	pojam	-	osoba	-	-
Jarilo	pojam	-	-	-	-	-

Slika 1. Autorizirani podaci o božanstvima i svetim osobama u VIAF-u

NSK = Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu; LC = Library of Congress; BNF = Bibliothèque nationale de France; DNB = Deutsche Nationalbibliothek; NKČ = Národní knihovna České republiky; NLI = National Library of Israel

No razloge zbog kojih su pojedine božanske ili mitološke osobe smatra-
ne osobama, odnosno općim pojmovima, ne treba tražiti samo u tehničkoj
organizaciji podataka ili postojanju određenog katalognog pravila.

‘Osoba’ je općenito manje apstraktan entitet od ‘općeg pojma’. Robert
Fugmann tumači kako opći pojmovi, na kojima se temelje sustavi za organi-
zaciju znanja, određivanjem dodatnih svojstava postaju sve specifičniji, da bi
se najveća konkretnost postigla kod individualnih pojmova poput imenova-
nih osoba, koji služe identifikaciji.¹⁸ Imajući to na umu, na temelju podataka
iz VIAF-a može se predložiti nekoliko zaključaka o kulturnoj uvjetovanosti
poimanja konkretnog i apstraktnog ili stvarnog i imaginarnog. Prvo, osobe
povezane s raširenim, dominantnim svjetskim religijama poput kršćanstva
gotovo se jedinstveno smatraju osobama, dakle bližima stvarnosti od osoba
iz drevnih, nestalih religijskih sustava poput slavenskih vjerovanja. Drugo,
osobe povezane s religijama koje su bliske određenom civilizacijskom krugu
(u ovom slučaju zapadnoj judeokršćanskoj civilizaciji) također će se smatra-
ti osobama, odnosno stvarnima u većoj mjeri od osoba iz prostorno i kultur-
no udaljenih religija poput istočnih. Treće, što je veći broj pisanih izvora na
kojima se religija temelji i koji ju tumače, osobe povezane s tom religijom
smatraju se u većoj mjeri osobama, odnosno bližima stvarnosti.

Božanske i mitološke osobe u leksikografiji

U složeni komunikacijski krug kojim se prenosi kultura i svjetonazor odre-
đene zajednice ili razdoblja uključeno je mnoštvo činitelja, od stručne i
znanstvene literature, preko školskih udžbenika, pa do masovnih medija.
Osobita važnost u tom području pripada leksikografskim djelima kao svo-
jevršnjim posrednicima.

Bibliografska organizacija i leksikografija preklapaju se u znatnom broju
zadaća. Sa stajališta standardizacije obično se tradicionalno naglašavalo
pitanje leksičkog oblikovanja osobnih imena. Primjerice, znanstveni skup

18 Fugmann, Robert. Subject analysis and indexing. Frankfurt/Main : Indeks,1993. Str. 18, 24. Opći
pojam o kojemu govori Fugmann u izvorniku je ‘general concept’, dok je opći pojam kao vrsta
odrednice u izvorniku ‘topical subject’. Vidi Guidelines for subject authority and reference entries
/Working group on “Guidelines for subject authority files” on the Section on classification and
indexing of the IFLA Division of bibliographic control. München, K. G. Saur, 2003. Str. 16. No u oba
slučaja radi se o općenitim kategorijama, za razliku od specifičnih imena osoba.

Normizacija osobnih imena u knjižničarstvu i leksikografiji, održan u Zagrebu 1996. godine, bavio se izazovima poput oblikovanja biblijskih imena u hrvatskim prijevodima, transliteracijom i transkripcijom neeuropskih imena itd.¹⁹ Veze između leksikografije i normativnog nadzora, međutim, nadilaze pitanja standardizacije jezičnog oblika imena i zaslužuju iscrpnija istraživanja. Uzmemo li u obzir postupke korisnika navedene u konceptualnim modelima autoriziranih podataka FRAD i FRSAD – gdje se u korisnike ubrajaju i katalogizatori – djela poput rječnika, enciklopedija i terminoloških baza podataka redovito su u praksi uključena u najmanje tri korisnička postupka: kontekstualiziranje, opravdanje i istraživanje.²⁰ Kontekstualiziranje je razjašnjavanje odnosa, npr. između dviju osoba ili osobe i imena pod kojim je poznata. Obično se ostvaruje kao neusvojeni oblik pristupnice ili veza 'vidi i' s drugom pristupnicom. Opravdanje je dokumentiranje razloga zbog kojega su određeno ime ili naziv izabrani kao temelj za pristupnicu. Obično se u autoriziranim podacima navodi predložak (*literary warrant*) ili neko referentno djelo kao izvor podatka. Oba su postupka definirana u FRAD-u, premda se javljaju i prilikom izrade predmetnih autoriziranih podataka. Istraživanje je definirano u FRSAD-u kao istraživanje odnosa između predmeta i/ili njihovih naziva, tj. navigacija kroz znanje. U svim se tim postupcima kao izvor ne koriste nužno samo leksikografske natuknice već često i leksikografske definicije i objašnjenja.

Proučavajući kako su vjerovanja o postojanju određenih entiteta i njihovih atributa kodirana u leksikografiji, točnije u jednojezičnim rječnicima, Piet Swanepoel na temelju saznanja kognitivne semantike zaključuje da su leksička značenja mentalni konstrukti određeni kulturnim modelima (ili, kako ih naziva, idealiziranim kognitivnim modelima).²¹ Definicija kozmosa, u smislu

19 Znanstveni skup Normizacija osobnih imena u knjižničarstvu i leksikografiji, Zagreb, 15. i 16. svibnja 1996. Zbornik radova / urednica Dorica Blažević. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1996. Str. 39-45, 53-74, 97-101.

20 U vrijeme pisanja teksta još nije objavljen objedinjeni FR-model, stoga se rad poziva na dosad objavljene verzije FRAD-a i FRSAD-a. Vidi Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka : konceptualni model / uredio Glenn E. Patton. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 62. Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka : konceptualni model / IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost predmetnih preglednih zapisa (FRSAR). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 34.

21 Swanepoel, Piet. On defining 'imaginary' beings and attributes : how do lexicographers cope with culturally determined differences in beliefs about cosmology, ontology and epistemology? // Lexikos 15(2005), 182.

njegova (ne)obuhvaćanja duhovnog svijeta, jedan je od takvih modela. Premda u leksikografiji ne postoje načela, metode ili pravila koja bi određivala kako se taj kulturno uvjetovani aspekt značenja kodira u rječničkim definicijama, u praksi se u takvim slučajevima koriste fraze koje Swanepoel naziva 'ontološkim označivačima' (*ontological markers*).²² To su fraze koje označuju referentnu točku tvrdnje o postojanju nekog entiteta, npr. određenu religiju ('u kršćanstvu', 'prema tradicionalnom indijanskom vjerovanju' i sl.). Naprimjer:

Isus Krist = prema kršćanskom uvjerenju, utjelovljeni Sin Božji²³

Krsna = u hinduizmu, osma od deset inkarnacija (avatora) boga Višnua²⁴

Ontološki označivači relativiziraju postojanje entiteta i stoga se obično eksplicitno koriste kada referentna točka nije fizički, empirijski svijet. Izostanak ontološkog označivača zapravo je izjava o univerzalnoj istinitosti postojanja entiteta u nekom kulturnom modelu, primjerice kada se uz ime Isusa Krista navodi objašnjenje 'osobno ime spasitelja svijeta' bez označivača, dok se u istoj publikaciji za Durgu (Kali) navodi da je 'u hinduizmu, božica majka (...)', dakle uz označivač.²⁵

Božanstva i svete osobe u ontologijama i standardima semantičkog weba

Ako bismo ontološkom označivaču pokušali pronaći analogiju u organizaciji bibliografskih podataka, to bi bio već spomenuti tip odrednice (ime vs. predmet). U bibliografskoj organizaciji također ne postoji univerzalno načelo ili pravilo koje bi određivalo kako kodirati entitet čije je postojanje relativizirano, već se pitanje, kako pokazuju podaci preuzeti iz VIAF-a, rješava od slučaja do slučaja. Posljedica je raspršenost podataka koji se odnose na takvu vrstu entiteta. Raspršenost podataka utječe na mogućnost pronalaženja i identifikacije, ali i kontekstualiziranja i istraživanja, budući da različiti entiteti imaju različite attribute i sudjeluju u različitim mrežama odnosa. Ukoliko je Isus Krist ime osobe, bit će mu pridruženi atributi poput mjesta

22 Isto, str. 184.

23 Opći religijski leksikon / glavni urednik Adalbert Rebić. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002. Str. 378.

24 Isto, str. 489.

25 Mali religijski rječnik / Adalbert Rebić. Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1997. Str. 28, 46.

rođenja (Betlehem) i vrste odnosa koju je imao s drugim osobama (Marijin sin), a koja su namijenjena prije svega identifikaciji. S obzirom da su u nje-mačkoj bazi autoriziranih podataka Gemeinsame Normdatei (GND) božan-stva tretirana kao osobe, uz njihova imena postoji čak i atribut 'zanimanje' u kojemu se obično navodi 'bog' ili 'božica'.²⁶ Ukoliko se pak Isus Krist smatra tematskom odrednicom, kao npr. u RAMEAU, moguće mu je pri-družiti srodne pojmove poput kršćanstva ili čak šire pojmove poput Sv. Trojstva, s ciljem navigacije kroz određenu domenu, u ovom slučaju kršćan-sku religiju.²⁷ Odluka o tipu odrednice, dakle, usko je povezana sa svrhom i namjenom podataka i utječe na njihovu funkcionalnost.

Raspršenost podataka u VIAF-u ilustrira upravo ono 'stanje tranzicije' između uvriježenih postupaka normativnog nadzora koji se temelje na tipu i jezičnom obliku odrednice i novih postupaka koje omogućava tehnologija povezanih podataka. Naziv 'povezani podaci' (*linked data*) odnose se na metodu objavljivanja i povezivanja strukturiranih podataka u umreženim sustavima.²⁸ Cilj je omogućiti što učinkovitije strojno razumijevanje podata-ka i odgovaranje na semantičke upite. Povezani podaci temelje se na stan-dardima poput URI-ja i Resource Description Framework (RDF) koje razvi-ja Konzorcij World Wide Weba (World Wide Web Consortium, W3C). URI-ji su jedinstveni identifikatori koji se dodjeljuju raznovrsnim objektima ili građi, a skupina standarda poznata pod imenom RDF predstavlja sintaksu kojom je moguće opisati te objekte ili građu i njihove odnose.²⁹ Pritom građa (*resource*) ima mnogo šire značenje nego u bibliografskoj domeni, odnosno predstavlja sve što se može definirati URI-jem i opisati RDF-sintaksom, uključujući ne samo digitalne dokumente dostupne na *webu* već i 'objekte iz stvarnog svijeta' (*real-world object*, RWO) bez obzira jesu li stvarni ili imagi-narni: 'Na semantičkom Webu URI-ji ne identificiraju samo mrežne doku-mente već i objekte iz stvarnog svijeta poput ljudi i automobila, čak i apstraktne ideje i nepostojeće stvari poput mitskih jednoroga.'³⁰ Odnosi se

26 Athena. // Katalog der Deutscher Nationalbibliothek. [2015-08-03]. Dostupno na: <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=simpleSearch&cqlMode=true&query=idn%3D118504851>

27 Jésus-Christ. // Bibliothèque nationale de France. data.bnf.fr [2015-09-03]. Dostupno na: <http://data.bnf.fr/11939224/jesus-christ>

28 Linked data glossary. [2015-09-03]. Dostupno na: <http://www.w3.org/TR/ld-glossary/>

29 Isto.

30 Cool URIs for the Semantic Web [2015-09-03]. Dostupno na: <http://www.w3.org/TR/cooluris/>

strukturiraju putem ontologija, formalnih modela koji predstavljaju znanje određenog područja, opisujući vrste postojećih stvari (klase) i njihove atribute i međusobne odnose (svojstva).

Široka definicija građe odražava se u popularnim mrežnim ontologijama koje opisuju osobe i njihove odnose, poput DBpedia Ontology ili Friend of a friend (FOAF). DBpedia Ontology, razvijena u svrhu strukturiranja podataka objavljenih u člancima na Wikipediji, definira osobu kao ‘pojedino ljudsko biće’, uključujući fiktivne i mitološke likove.³¹ FOAF, korisnička ontologija namijenjena opisu osoba i njihovih odnosa s drugim osobama, mjestima i objektima, osobu definira na sljedeći način: ‘Nešto je osoba ako je osoba. Ne cjepidlačimo oko toga je li živa, mrtva, stvarna ili izmišljena.’³² Drugim riječima, te ontologije usredotočene su na vrstu stvari koju opisuju, a ne na razinu njezine stvarnosti. FRAD pokazuje sličan pristup u definiciji osobe kao ‘pojedince ili persone ili identiteta koji je ustanovio ili prisvojio pojedinac ili skupina’, što uključuje književne i legendarne likove i božanstva, kao i životinje u ulozi likova, glumaca i izvođača (npr. Lassie).³³ Na sličan način i definicija korporativnog tijela uključuje izmišljene organizacije ili skupine osoba.³⁴

No koliko god definicija osobe utemeljena na unaprijed definiranom entitetu, a ne na njegovim funkcijama (autor, predmet, nakladnik itd.), bila prihvatljiva u bibliografskoj organizaciji kao sredstvo učinkovitijeg okupljanja i povezivanja podataka, u kontekstu povezanih podataka jedinstvena definicija u različitim ontologijama, modelima i standardima nije nužna. Povezivanje podataka omogućuje semantičku interoperabilnost. Globalno se postiže jedinstvena identifikacija pojedinih entiteta, ali i očuvanje lokalnih posebnosti, uz mogućnost okupljanja i povezivanja različitih vrsta svojstava koja mogu služiti različitim informacijskim potrebama. Primjerice Nacionalna knjižnica u Japanu (国立国会図書館) za strukturiranje autoriziranih podataka o svetoj Mariji Magdaleni koristi Simple Knowledge Organization System (SKOS) i FOAF.³⁵ SKOS je razvijen kao standard koji omogućuje objavljivanje tezaurusa, predmetnih sustava, klasifikacija, takso-

31 DBpedia ontology (2014) [2015-02-02]. Dostupno na :<http://wiki.dbpedia.org/Ontology2014>

32 FOAF vocabulary specification [2015-02-02]. Dostupno na: <http://xmlns.com/foaf/spec/>

33 Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka. Str. 22.

34 Isto, str. 23.

35 Vidi RDF/XML prikaz: Mary Magdalene, Saint. // Web NDL Authorities. [2015-02-02]. Dostupno na: <http://id.ndl.go.jp/auth/ndlna/01026754.rdf>

nomija i ostalih nadziranih rječnika kao povezanih podataka.³⁶ SKOS dakle omogućuje prikaz hijerarhijskih i asocijativnih veza, ali ne poznaje kategoriju osobe, već se temelji na konceptu koji je vrlo široko definiran i može obuhvatiti ideje, objekte, događaje itd. Predstavljanjem imena svete Marije Magdalene kao koncepta u SKOS-u, a istodobno i osobe u FOAF-u (sjetimo se da imenovani entiteti uvijek pripadaju nekoj široj konceptualnoj kategoriji), postavljene su različite mogućnosti odnosa, povezivanja i upotrebe podataka, od transkripcija imena do prikaza imenovanih entiteta u sustavima za organizaciju znanja.

Zaključak

Tradicionalna podjela na autorizirane podatke imena i predmeta u bibliografskoj organizaciji dovela je do raspršenosti podataka koji se odnose na neke 'rubne' entitete poput božanstava i svetih osoba, čija je razina osobnosti i postojanja relativizirana kulturnim kontekstom. Jedan od brojnih načina na koje kulturni kontekst prodire u organizaciju informacija jest posredovanje leksikografskih djela, koja su također suočena s izazovom kodiranja 'ontološki relativiziranih' pojmova. Raspršenost podataka utječe na pronalaženje, identifikaciju, kontekstualiziranje i istraživanje bibliografskih entiteta.

Za razliku od bibliografske i leksikografske organizacije, standardi namijenjeni strukturiranju informacija u kontekstu semantičkog *weba*, poput različitih ontologija, u načelu ne razlikuju razine stvarnosti u definiciji entiteta osobe. Ontologije su naime namijenjene opisivanju građe (*resources*), koja prema određenju W3C-konzorcija može obuhvaćati sve od mrežnih dokumenata do apstraktnih ideja i objekata iz fizičkog svijeta, stoga je podjela na konkretno i apstraktno ili stvarno i imaginarno izlišna (naravno, osim ako se u posebnim slučajevima upravo taj aspekt želi naglasiti).

Osim toga, upotreba različitih modela pri opisivanju podataka, kao i mapiranje između modela, omogućuje semantičku interoperabilnost podataka i povećava njihovu funkcionalnost. Isti bibliografski podaci mogu se koristiti kao polazište za istraživanje određene domene (npr. religije) i kao temelj za identifikaciju, jer su omogućeni različiti načini kontekstualizira-

36 Usp. SKOS Simple knowledge organization system [2015-02-02]. Dostupno na: <http://www.w3.org/2004/02/skos/>

nja, tj. stavljanja u međusobne odnose. Pritom je moguće očuvati i prikazati lokalne posebnosti, od jezičnih oblika prihvatljivih korisnicima, preko uvriježjenih kataložnih praksi, pa sve do širih kulturnih okolnosti koje utječu na poimanje i opisivanje svijeta.

Literatura

Architecture of the World Wide Web, Volume one. 2004. [2015-03-05]. Dostupno na: <http://www.w3.org/TR/webarch/>

Babb, Nancy M. Cataloging spirits and the spirit of cataloging. // *Cataloging & classification quarterly* 49(2), 2005, 89-122.

Bibliothèque nationale de France. data.bnf.fr [2015-09-03]. Dostupno na: <http://data.bnf.fr>

Buizza, Pino; Guerrini, Mauro. Author and title access point control : on the way national bibliographic agencies face the issue forty years after the Paris Principles. // *IFLA cataloguing principles : steps forward an international cataloguing code 5: report from the 5th IFLA Meeting of experts on an international cataloguing code, Pretoria, South Africa, 2007 / edited by Barbara B. Tillett [et al.]*. München : K.G. Saur, 2008. Str. 275-296.

Cool URIs for the Semantic Web [2015-09-03]. Dostupno na: <http://www.w3.org/TR/cooluris/>

Cordeiro Maria Ines. From library authority control to network authoritative metadata sources. // *Subject retrieval in a networked environment : proceedings of the IFLA satellite meeting held in Dublin, OH, 14-16 August 2001 and sponsored by the IFLA Classification and indexing section, the IFLA Information technology section and OCLC / edited by I. C. McIlwaine*. München, K. G. Saur, 2003. Str.131-139.

DBpedia ontology (2014) [2015-02-02]. Dostupno na : <http://wiki.dbpedia.org/Ontology2014>

FOAF vocabulary specification [2015-02-02]. Dostupno na: <http://xmlns.com/foaf/spec/>
Fugmann. Robert. *Subject analysis and indexing*. Frankfurt/Main :Indeks, 1993.

Guidelines for subject authority and reference entries/ Working group on "Guidelines for subject authority files" on the Section on classification and indexing of the IFLA Division of bibliographic control. München, K. G. Saur, 2003.

Izjava o međunarodnim kataložnim načelima. 2009. [20-02-2015]. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf

Katalog der Deutscher Nationalbibliothek. [2015-08-03]. Dostupno na: <https://portal.dnb.de/>

Mali religijski rječnik / Adalbert Rebić. Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1997.

Library of Congress authorities [2015-02-27]. Dostupno na: <http://authorities.loc.gov>

Linked data glossary. Dostupno na: <http://www.w3.org/TR/ld-glossary/>

Opći religijski leksikon / glavni urednik Adalbert Rebić. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002.

Principles underlying subject heading languages (SHLs) / edited by Maria Ines Lopes and Julianne Beall. München : K. G. Saur, 1999.

Priručnik za UNIMARC : format za pregledne zapise. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

RDA Toolkit [2015-02-28]. Dostupno na: <http://access.rdatoolkit.org>

Regole italiane di catalogazione : REICAT. Roma : Istituto centrale per il catalogo unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche, 2009.

SKOS Simple knowledge organization system [2015-02-02]. Dostupno na: <http://www.w3.org/2004/02/skos/>

Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 1999.

Smjernice za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1990.

Statement of principles : adopted at the International conference on cataloguing principles, Paris, October, 1961 / annotated edition with commentary and examples by Eva Verona. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1971.

Swanepoel, Piet. On defining 'imaginary' beings and attributes : how do lexicographers cope with culturally determined differences in beliefs about cosmology, ontology and epistemology? // *Lexikos* 15(2005), 179-195.

Tillett, Barbara. Authority control : state of the art and new perspectives. // *Cataloguing & classification quarterly* 38(3/4), 2004, 23-41.

Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka : konceptualni model / uredio Glenn E. Patton. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.

Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka : konceptualni model / IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost predmetnih preglednih zapisa (FRSAR). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.

VIAF [2015-02-20]. Dostupno na: <http://viaf.org>

Web NDL authorities [2015-02-27]. Dostupno na: <http://id.ndl.go.jp/auth/ndla>

Znanstveni skup Normizacija osobnih imena u knjižničarstvu i leksikografiji, Zagreb, 15. i 16. svibnja 1996. Zbornik radova / urednica Dorica Blažević. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1996.